

Strategija Republike Slovenije za boj proti antisemitizmu do leta 2033

Ljubljana, 21. 12. 2023

Strategijo za boj proti antisemitizmu do leta 2033 je sprejela Vlada Republike Slovenije na 85. redni seji 21. 12. 2023.

Vsebina

SEZNAM KRATIC	3
UVOD.....	4
OSREDNJA PODROČJA DELA.....	6
1 PREPREČEVANJE VSEH OBLIK ANTISEMITIZMA IN BOJ PROTI NJIM	6
1.1 STANJE IN DOSEDANJE DEJAVNOSTI	6
1.2 PRAVNE PODLAGE IN PRAVNO NEZAVEZUJOČE OPREDELITVE MEDNARODNE ZVEZE ZA SPOMIN NA HOLOKAVST (IHRA)	7
1.3 UKREPI	11
2 ZAŠČITA IN NEGOVANJE JUDOVSKÉ KULTURE	14
2.1 STANJE IN DOSEDANJE DEJAVNOSTI	14
2.2 PRAVNE PODLAGE	14
2.3 UKREPI	16
3 IZOBRAŽEVANJE, RAZISKAVE IN SPOMIN	17
3.1 STANJE IN DOSEDANJE DEJAVNOSTI	17
3.2 PRAVNE PODLAGE	19
3.3 UKREPI	20
4 VIRI	21

SEZNAM KRATIC

EU	Evropska unija
IHRA	Mednarodna zveza za spomin na holokavst
KZ-1	Kazenski zakonik
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije
MK	Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije
MP	Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije
MVI	Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije
MZEZ	Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve Republike Slovenije
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije
OZN	Organizacija združenih narodov
UPRO	Uprava Republike Slovenije za probacijo
URSIKS	Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij
ZRSŠ	Zavod Republike Slovenije za šolstvo

UVOD

Ustava Republike Slovenije v 14. členu vsakomur na ozemlju Republike Slovenije zagotavlja enake človekove pravice in temeljne svoboščine. Republika Slovenija je pogodbenica številnih mednarodnih (na primer Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije) in regionalnih (Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic, Listine Evropske unije o temeljnih pravicah) pogodb o človekovih pravicah, s katerimi se je zavezala, da bo vsakemu posamezniku zagotavljala vse v teh dokumentih navedene politične, ekonomske, socialne in kulturne pravice ter hkrati prepovedala, preprečevala in kaznovala tako rasno diskriminacijo kot tudi hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu ter spodbujanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju.

Navkljub vsem prizadevanjem in tudi napredku na področju izgradnje strpnejše družbe ter boju proti nestrpnosti, sovražnemu govoru in hujskaštvu notranje- in zunanjepolitične razmere, manipulacije s kulturo, vero in ekonomskimi stiskami kažejo na to, da ni mogoče govoriti, da je delo na področju izgradnje vključujoče strpne družbe, temelječe na dialogu in sprejemanju različnosti, končano. Ker je izgradnja take družbe stalen in ponavljajoč se proces, ostaja tudi boj proti antisemitizmu ter proti drugim oblikam etnične, rasne, jezikovne, verske in kulturne nestrpnosti nedokončan proces.

V Evropski uniji (v nadaljnjem besedilu: EU) se število primerov antisemitskega sovražnega govora povečuje, prav tako je več tudi (tako ali drugače) antisemitsko obarvanih fizičnih napadov na judovske skupnosti in judovsko kulturno dediščino.¹ Iz navedenega je razvidno, da antisemitizem in pojavi nasilnega ekstremizma kot škodljivi družbeni fenomeni in sredstva družbenopolitične manipulacije v Evropi niso izkoreninjeni.

Da bi take pojave zaustavili, preprečili oziroma s preventivnim delovanjem pravočasno obravnavali, je bila sprejeta izjava Sveta EU o boju proti antisemitizmu in o vzpostavitvi skupnega varnostnega pristopa za boljšo zaščito judovskih skupnosti in institucij v Evropi.² Svet EU je večkrat pozval vse države članice EU³ k oblikovanju in udejanjanju celovite strategije za preprečevanje vseh oblik antisemitizma in boj proti njim kot dela svojih strategij za preprečevanje rasizma, ksenofobije, radikalizacije in nasilnega ekstremizma ter k okrepitvi prizadevanj za zagotovitev varnosti in zaščite judovskih skupnosti, njihovih institucij in pripadnikov. Komisija Sveta Evrope proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) je v letu 2019 državam članicam Sveta Evrope izdala Priporočilo št. 9 o preprečevanju antisemitizma in boju proti njemu.⁴ Priporočilo oblastem v državah članicah (ob upoštevanju posebnosti pojavnosti antisemitizma v vsaki od njih) predlaga sezname praktičnih ukrepov s področja ozaveščanja javnosti in ustreznih deležnikov o pomembnosti tematike ter priprave politik in zakonodaj, namenjenih boju proti antisemitizmu.

Svet, kakšnega smo poznali od konca hladne vojne, se je zaradi globalnih političnih ter gospodarskih in tehnoloških sprememb tako spremenil, da bomo morale države EU, če želimo

---

¹ European Agency For Fundamental Rights: Antisemitism – Overview of antisemitic incidents recorded in the European Union 2011-2021, dostopno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/antisemitism-overview-2011-2021>.

² Council Declaration on the fight against antisemitism and the development of a common security approach to better protect Jewish communities and institutions in Europe - Council conclusion (6 December 2018) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15213-2018-INIT/en/pdf>; Council Declaration on mainstreaming the fight against antisemitism across policy areas (2 December 2020) <https://www.consilium.europa.eu/media/47065/st13637-en20.pdf>; Conclusions on combating racism and antisemitism (2 March 2022) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6406-2022-REV-1/en/pdf>.

³ Ibid.

⁴ The European Commission against Racism and Intolerance, ECRI General Policy Recommendation NO. 9 (Revised) on Preventing and Combating Antisemitism (1 July 2021), dostopno na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-9-revised-on-preventing-and-comb/1680a5db33>.

ohraniti svoje kulturne in civilizacijske dosežke, še aktivneje varovati in spodbujati demokracijo in strpnost, varovanje človekovih pravic (med katere spadajo tudi pravice skupnosti, ki so bile v preteklosti izpostavljene diskriminaciji, preganjanju in uničevanju) ter boj proti nestrpnosti, sovražnemu govoru in nasilnemu ekstremizmu.

Judovska skupnost je skupaj s svojo zgodovino, družbenim udejstvovanjem, kulturnim in intelektualnim izročilom pomemben del družbenega in kulturnega bogastva Republike Slovenije, ki si mora prizadevati za njeno varovanje in ohranjanje. Neizpodbitno zgodovinsko dejstvo je, da je bila na ozemlju današnje Republike Slovenije do konca druge svetovne vojne judovska skupnost v določenih zgodovinskih obdobjih od srednjega veka podvržena omejevanju pravic, napadom, preganjanju in v času okupacije (med drugo svetovno vojno) holokavstu. Sklepi Sveta EU za pravosodje in Sveta EU za notranje zadeve⁵ in politične zaveze, kot so na primer zaveze Republike Slovenije na Vrhu za demokracijo⁶ 9. in 10. decembra 2021 glede krepitve dejavnosti za ozaveščanje o antisemitizmu in žrtvah holokavsta, Republiko Slovenijo zavezujejo k sprejetju strategije in izvajanju konkretnih ukrepov za boj proti vsem pojavnim oblikam antisemitizma, ukrepov za ohranitev izročila in spomina na holokavst kot tudi ukrepov, ki bodo tukajšnji judovski skupnosti zagotovili ugodne razmere za ohranjanje njene kulture in načina življenja.

Boj proti antisemitizmu je skupna odgovornost in zahteva usklajene ukrepe na vseh ravneh. Tri ključna področja Strategije Republike Slovenije za boj proti antisemitizmu do leta 2033, za katera bodo pristojni deležniki po njenem sprejetju pripravili konkretne ukrepe, so:

- koordinacija dela in dejavnosti državnih organov v prepoznavanju, raziskovanju, preprečevanju, obravnavanju in kaznovanju vseh pojavnih oblik antisemitizma (ki obsegajo ukrepe od boja proti vsem oblikam naracije, ki širijo nestrpna in antisemitska sporočila, do programov resocializacije antisemitsko ideološko radikaliziranih posameznikov) v slovenski družbi;
- preventivno delo, ki ozavešča in promovira dejstvo, da sta judovska kultura in skupnost sestavni del slovenske družbe;
- krepitev znanj in seznanjenosti slovenske družbe s holokavstom ter ohranjanje spomina nanj med mlajšimi generacijami.

Strategija vsebuje tri temeljna vodila: prepoznavanje antisemitizma, spodbujanje ozaveščanja in ohranjanje judovske kulture ter spomina na holokavst s splošnim ciljem: za Slovenijo, EU in svet brez antisemitizma. Zasnovana je tako, da spodbuja in usmerja izvedbo konkretnih ukrepov, promovira primere dobrih praks na področju seznanjanja z judovsko kulturo, izgradnje strpne in pluralne družbe ter obravnavanja antisemitizma v vseh pojavnih oblikah. Cilj prve strategije je vzpostaviti ustrezen organizacijsko-vsebinski okvir, ki bo ustvaril ugodne razmere za ohranjanje lokalnih judovskih izročil in kulture v Republiki Sloveniji ter gradil na celovitem, povezanem in usklajenem boju proti antisemitizmu.

---

⁵ Na primer Council Declaration on mainstreaming the fight against antisemitism across policy areas, dostopno na: <https://www.consilium.europa.eu/media/47065/st13637-en20.pdf> oziroma Council Declaration on the fight against antisemitism and the development of a common security approach to better protect Jewish communities and institutions in Europe - Council conclusion, dostopno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15213-2018-INIT/en/pdf>.

⁶ U.S. Department of State, The Summit for Democracy – Written Commitments, dostopno na: SLOVENIA – Summit for Democracy – Written Statement.

OSREDNJA PODROČJA DELA

1 PREPREČEVANJE VSEH OBLIK ANTISEMITIZMA IN BOJ PROTI NJIM

1.1 STANJE IN DOSEDANJE DEJAVNOSTI

Antisemitizem je družbenopolitični pojav, ki ima v Evropi (in v Sloveniji) dolgo zgodovino. Pojavlja(l) se (je) v različnih, bolj ali manj vidnih oblikah in v osnovi temelji na iskanju grešnega kozla ter dajanju poenostavljenih in lahko razumljivih razlag kompleksnih izzivov in težav, s katerimi so se spoprijemale evropske družbe. Zaradi globalnosti in informacijske povezanosti današnjega sveta se teorije zarot in sporočil z antisemitskimi vsebinami po spletu in družbenih omrežjih širijo tudi v Sloveniji. Ker gre za eno od oblik širjenja sovraštva in antisemitskih idej, morajo pristojne institucije in ustrezni deležniki v Republiki Sloveniji aktivneje sistemsko in strateško preventivno delovati za preprečevanje širjenja in popularizacije takih idej ter obravnavati vse oblike antisemitizma v slovenski družbi.

Republika Slovenija obsoja vse oblike in pojave antisemitizma, ekstremizma, rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije, neonacizma, neofašizma in vse druge oblike nestrpnosti ter je zavezana svetovnim prizadevanjem proti vsem zgoraj navedenim oblikam nestrpnosti. Od leta 1992 je Republika Slovenija partnerica Konvencije o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida Organizacije združenih narodov (v nadaljnjem besedilu: OZN).⁷

Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: MZEZ) vsako leto podpira dejavnosti, ki prispevajo k ozaveščanju za strpnost. **Republika Slovenija je 1. decembra 2011 postala članica Mednarodne zveze za spomin na holokavst (*International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA*). Namen IHRA je zagotoviti politično in družbeno podporo prizadevanjem za poučevanje o holokavstu, ohranjanju spomina nanj in njegovo raziskovanje na državni in mednarodni ravni. Po včlanitvi v IHRA je Vlada Republike Slovenije imenovala stalno slovensko delegacijo pri IHRA, ki se ukvarja s prednostnimi področji: spominjanjem, raziskovanjem in izobraževanjem.**

Slovenija je leta 2015 sosponsorirala resolucijo OZN o določitvi mednarodnega dne za počastitev spomina na žrtve genocida in preprečevanje tega zločina.⁸ Ob zaznamovanju tega dne leta 2016 je bila ciljnim javnostim, še posebej mladim, predstavljena v slovenščino prevedena publikacija OZN: Okvir za preprečevanje grozodejstev – priročnik za preprečevanje,⁹ ki ozavešča o morebitnih nevarnostih, kazalnikih in sprožilcih, ki lahko pripeljejo do grozodejstev, kakršna so se dogajala v holokavstu. Antisemitizem je eden od znanilcev nevarne nestrpnosti, ki lahko v določenih okoliščinah vodi do grozodejstev, ki so se v zgodovini že pripetila. MZEZ redno podpira dejavnosti za ozaveščanje javnosti za strpnost.

Judovski kulturni center Ljubljana od leta 2015 vsako leto organizira festival Hiša strpnosti, ki je javna platforma za ozaveščanje javnosti o sodobnih oblikah nestrpnosti in sovraštva, vključno z

⁷ United Nations, Treaty Collection, dostopno na: https://web.archive.org/web/20121020233944/http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=I-V-1&chapter=4&lang=en.

⁸ United Nations, General Assembly, 69/323. International Day of Commemoration and Dignity of the Victims of the Crime of Genocide and of the Prevention of This Crime, dostopno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/278/49/PDF/N1527849.pdf?OpenElement>.

⁹ Okvir za prepoznavanje GROZODEJSTEV – Priročnik za preprečevanje, dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/OZN/f23efdb4c8/Okvir_za_prepoznavanje_grozodejstev.pdf.

antisemitizmom. S to dejavnostjo in spominjanjem na holokavst je to vodilni festival v Sloveniji, namenjen promociji človekovih pravic, s čimer deluje preventivno, zlasti med mlado generacijo. Ob novih filmih, razstavah, gledaliških predstavah, predavanjih in predstavitev knjig na izbrane teme so na festivalu redno vsako leto potekala »izobraževalna jutra«, to je usmerjeni vsebinski pogovori, namenjeni generacijam mladih. Minister za zunanje zadeve je 27. januarja 2022 sodeloval v spletni kampanji spominjanja na holokavst in ozaveščanja o njem »#NotOn My Watch«, ministrica za pravosodje je bila 22. januarja 2023 slavnostna govornica na slovesnosti ob mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta¹⁰ in ministrica za zunanje in evropske zadeve je 27. januarja 2023 podala video sporočilo ob mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta.¹¹ Zavedajoč se pomena obravnave sovražnega govora kot medija in prostora nastajanja in širjenja nestrpnosti in sovraštva (katerega pojavna oblika je antisemitizem), je Vlada Republike Slovenije 17. marca 2023 ustanovila Strateški svet Vlade Republike Slovenije za preprečevanje sovražnega govora (v nadaljnjem besedilu: svet), ki je sestavljen iz predstavnikov ministrstev in vladnih služb, javnih institucij in nevladnih organizacij, ki delujejo na področju preprečevanja nestrpnosti in sovraštva. Svet je 21. julija 2023 pripravil Priporočila za preprečevanje sovražnega govora. Ta strategija smiselno upošteva 36. priporočilo za preprečevanje sovražnega govora.¹²

Republika Slovenija je sodelovala pri vsebinski pripravi in je sosponsorirala Resolucijo OZN o zanikanju holokavsta, ki sta jo predlagala Izrael in Nemčija.¹³

1.2 PRAVNE PODLAGE IN PRAVNO NEZAVEZUJOČE OPREDELITVE MEDNARODNE ZVEZE ZA SPOMIN NA HOLOKAVST (IHRA)

Ustava Republike Slovenije zagotavlja pravico do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen) ter enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katero koli drugo osebno okoliščino (14. člen).

Protiustavna sta vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti (63. člen).

V 49. členu **Kazenskega zakonika (KZ-1)**¹⁴ slovenska zakonodaja upošteva tako imenovani zločin iz sovraštva. Gre za oteževalno okoliščino, ki jo morajo sodišča obvezno upoštevati pri odmeri kazni za storilce kaznivih dejanj, povod za katere so osebne okoliščine žrtve. Tretji odstavek navedenega člena namreč določa: »Če je bil nagib za storitev kaznivega dejanja narodnostna, rasna, verska ali etnična pripadnost oškodovanca, njegov spol, barva kože, poreklo, premoženjsko stanje, izobrazba, družbeni položaj, politično ali drugo prepričanje, invalidnost, spolna usmerjenost ali katerakoli druga osebna okoliščina, se to vedno upošteva kot obteževalna okoliščina.«

¹⁰ Republika Slovenija, dr. Švarc Pipan, slavnostna govornica ob svetovnem dnevu spomina na žrtve holokavsta, dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2023-01-22-dr-svarc-pipan-slavnostna-govornica-ob-svetovnem-dnevu-spomina-na-zrtve-holokavsta/>.

¹¹ Mednarodni dan spomina na žrtve holokavsta, dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2023-01-27-mednarodni-dan-spomina-na-zrtve-holokavsta/>.

¹² Priporočila za preprečevanje sovražnega govora, dostopno na: https://www.gov.si/assets/vlada/Fotografije/PV-Golob/07-2023/brosura_priporocila-za-preprecevanje-sovraznega-govora.pdf.

¹³ Resolucija, ki je bila simbolno sprejeta 24. januarja 2022 ob 80. obletnici konference v Wannseeju, kjer je bil sklenjen zloglasni načrt o končni rešitvi judovskega vprašanja, je bila sprejeta soglasno.

¹⁴ Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21 in 105/22 – ZZNŠPP.

Po 131. členu **Kazenskega zakonika (KZ-1)** se z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta kaznuje kršitev enakopravnosti oziroma kdor »zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju /.../ ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost«. Po drugem odstavku istega člena zakona se enako kaznuje, »kdor preganja posameznika ali organizacijo zaradi zavzemanja za enakopravnost ljudi«.

Če stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena uradna oseba z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic, se kaznuje z zaporom do treh let.

V 297. členu **Kazenskega zakonika (KZ-1)** je kot kaznivo dejanje, ki se kaznuje z zaporom do dveh let, opredeljeno javno spodbujanje ali razpihovanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, ki temelji na narodnostni, rasni, verski ali etnični pripadnosti, spolu, barvi kože, poreklu, premoženjskem stanju, izobrazbi, družbenem položaju, političnem ali drugem prepričanju, invalidnosti, spolni usmerjenosti ali katerikoli drugi osebni okoliščini, ko je dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev.

Enaka kazen velja za javno širjenje ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali za kakršno koli pomoč pri rasistični dejavnosti ali za zanikanje, zmanjševanje pomena, odobravanje, opravičevanje, smešenje ali zagovarjanje genocida, holokavsta, hudodelstva zoper človečnost, vojnega hudodelstva, agresije ali drugih kaznivih dejanj zoper človečnost, kot so opredeljena v pravnem redu Republike Slovenije.

Če je bilo kaznivo dejanje iz prejšnjih odstavkov navedenega člena storjeno z objavo v sredstvih javnega obveščanja ali na spletnih straneh, se s kaznijo iz prvega ali drugega odstavka tega člena kaznuje tudi odgovorni urednik oziroma tisti, ki ga je nadomeščal, razen če je šlo za prenos oddaje v živo, ki ga ni mogel preprečiti, ali za objavo na spletnih straneh, ki uporabnikom omogočajo objave vsebin v dejanskem času oziroma brez predhodnega nadzora.

Če je kaznivo dejanje storjeno s prisilo, grdim ravnanjem, ogrožanjem varnosti, sramotitvijo etničnih, narodnostnih, narodnih ali verskih simbolov, poškodovanjem tujih stvari, skrunitvijo spomenikov, spominskih znamenj ali grobov, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.

Če stori dejanja iz prvega ali drugega odstavka tega člena uradna oseba z zlorabo uradnega položaja ali pravic, se kaznuje z zaporom do petih let.

V 298. členu **Kazenskega zakonika (KZ-1)** je določeno, da se kaznuje z zaporom do dveh let, »kdor sodeluje v skupini, ki s skupnim delovanjem stori kakšno nasilje proti ljudem, uniči ali poškoduje premoženje večje vrednosti ali poskusi storiti tako kaznivo dejanje«.

Po drugem odstavku tega člena zakona se s kaznijo do treh let zopora kaznuje udeleženec skupine, če je bil »pri delovanju skupine iz prejšnjega odstavka kdo ubit ali hudo telesno poškodovan«. Po tretjem odstavku tega člena se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let »vodja skupine, ki je storila dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena«.

Po 312. členu **Kazenskega zakonika (KZ-1)** se z zaporom do enega leta kaznuje, kdor neupravičeno prekoplje ali razdre grob ali kakšen drug kraj, na katerem so pokopani umrli, ali ga hudo oskruni, oziroma se z zaporom do treh let kaznuje, če dejanja iz prvega in drugega odstavka navedenega člena »storita dve ali več oseb ali če sta bila oskrunjena dva ali več grobov«.

V 8. členu **Zakona o medijih (Zmed)**¹⁵ je prepovedano »z razširjanjem programskih vsebin spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni, ter izzivati narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost«.

9. člen **Zakona o avdiovizualnih medijskih storitvah (ZAvMS)** določa:¹⁶ »Prek avdiovizualnih medijskih storitev je prepovedano: spodbujati nasilje ali sovraštvo do skupine oseb ali člana take skupine na podlagi spola, rase, barve kože, etničnega ali socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere ali prepričanja, političnega ali drugega mnenja, pripadnosti narodnosti manjšini, premoženja, rojstva, invalidnosti, starosti, spolne usmerjenosti ali državljanstva /.../«

20. člen **Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1)**¹⁷ določa prekršek vzbujanja nestrpnosti, če so dejanja¹⁸ iz 6., 7., 12., 13. in 15. člena tega zakona storjena z namenom vzbujanja narodnostne, rasne, spolne, etnične, verske, politične nestrpnosti ali nestrpnosti glede spolne usmerjenosti, zlasti ker je predvidena tudi statistika na področju prekrškov.¹⁹

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)²⁰ v 1. členu določa »varstvo vsakega posameznika in posameznice (v nadaljnjem besedilu: posameznik) pred diskriminacijo ne glede na spol, narodnost, raso ali etnično poreklo, jezik, vero ali prepričanje, invalidnost, starost, spolno usmerjenost, spolno identiteto in spolni izraz, družbeni položaj, premoženjsko stanje, izobrazbo ali katero koli drugo osebno okoliščino (v nadaljnjem besedilu: osebna okoliščina) na različnih področjih družbenega življenja, pri uresničevanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pri uveljavljanju pravic in obveznosti ter v drugih pravnih razmerjih na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem, civilnem ali drugem področju«.

V 2. členu **Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)** zavezuje »državne organe, lokalne skupnosti, nosilce javnih pooblastil ter pravne in fizične osebe, ki morajo na vseh področjih oblastnega odločanja, delovanja v pravnem prometu in pri drugem svojem delovanju oziroma ravnanju v razmerju do tretjih oseb zagotavljati varstvo pred diskriminacijo oziroma enako obravnavanje vseh oseb /.../«.

V 10. členu **Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)** je določeno: »K hujšim prepovedanim ravnanjem šteje zlasti podajanje ali širjenje rasističnih, versko, narodnostno in spolno razlikovalnih pozivov, napeljevanje, ščuvanje, hujskanje k sovraštvu in diskriminaciji ter širše javno pozivanje, ki spodbuja k diskriminaciji.« V drugem odstavku navedenega člena pa je določeno, da je kot diskriminacija »prepovedano tudi javno opravičevanje zapostavljanja ali preziranja oseb ali skupine oseb zaradi osebnih okoliščin iz 1. člena tega zakona, kot tudi opravičevanje idej o prevladi ali večvrednosti osebe ali skupine oseb z določenimi značilnostmi, ki izvirajo iz navedenih osebnih okoliščin nad tistimi, ki niso člani te skupine«.

Pravno nezavezujoča delovna opredelitev antisemitizma IHRA

Republika Slovenija je bila med prvimi državami, ki so (na pobudo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: MZZ), ki vodi slovensko delegacijo v IHRA) prevzele

¹⁵ Uradni list RS, št. 110/06 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08 – ZPOmK-1, 77/10 – ZSFCJA, 90/10 – odl. US, 87/11 – ZAvMS, 47/12, 47/15 – ZZSDT, 22/16, 39/16, 45/19 – odl. US, 67/19 – odl. US in 82/21.

¹⁶ Uradni list RS, št. 87/11, 84/15 in 204/21.

¹⁷ Uradni list RS, št. 70/06 in 139/20.

¹⁸ Gre za dejanja nasilnega, drznega in nedostojnega vedenja, poškodovanja uradnega napisa, oznake ali odločbe, pisanja po objektih ter dejanja uničevanja državnih simbolov.

¹⁹ Ministrstvo za notranje zadeve, ki je resorno pristojno za pripravo Zakona o varstvu javnega reda in miru, bo po opravljenem ovrednotenju ZJRM-1 začelo spreminjati tudi navedeni člen ZJRM-1 (predvidoma v prihodnjem letu), saj določba ne vsebuje vseh osebnih okoliščin, zaradi katerih je mogoče izvajati diskriminacijo med ljudmi, in ne vsebuje tako imenovane odprte opredelitve osebnih okoliščin, s katero je mogoče zapolniti morebitno manjkajočo osebno okoliščino, ki je lahko povod za spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti.

²⁰ Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg.

pravno nezavezujočo opredelitev antisemitizma IHRA brez dodatnih razlag oziroma ilustrativnih primerov. Vlada Republike Slovenije je 20. decembra 2018 sprejela²¹ takšno opredelitev antisemitizma:

»Antisemitizem je obravnavanje Judov, ki se lahko izraža kot sovraštvo proti Judom. Retorične in fizične oblike antisemitizma so naperjene proti judovskim in nejudovskim posameznikom in/ali njihovi lastnini ter proti ustanovam in verskim objektom judovske skupnosti.«

Pravno nezavezujoča delovna opredelitev zanikanja in izkrivljanja dejstev o holokavstu

Vlada Republike Slovenije je 13. februarja 2020 sprejela²² pravno nezavezujočo delovno opredelitev zanikanja in izkrivljanja dejstev o holokavstu IHRA, ki potrjuje, da domača in mednarodna javnost ne smeta dovoliti zanikanja in izkrivljanja dejstev o holokavstu, da ju morata obsoditi ter da je treba to vprašanje obravnavati celostno:

»Zanikanje holokavsta je diskurz in propaganda, ki zanika zgodovinska dejstva ter razsežnost iztrebljanja Judov, tj. šoe oziroma holokavsta, ki so ga nacisti in njihovi pomagači izvedli med drugo svetovno vojno. Zanikati holokavst konkretno pomeni trditi, da se ta ni zgodil, pa tudi javno zanikati ali dvomiti, da so se ključni načini iztrebljanja (na primer plinske celice, množični poboji, stradanje, mučenje) resnično uporabljali ali da je bil genocid nad Judi nameren.

Različni načini zanikanja holokavsta so izraz antisemitizma. Zanikanje genocida nad Judi je poskus nacionalni socializem in antisemitizem oprati krivde ali razbremeniti odgovornosti za genocid nad judovskim ljudstvom. Zanikati holokavst pomeni tudi kriviti Jude za napihovanje razsežnosti šoe ali namerno ustvarjanje šoe zaradi političnih ali finančnih koristi, kot da je bila šoa rezultat zarote, ki so jo načrtovali Judi. Namen tega je okriviti Jude in znova upravičiti obstoj antisemitizma.

Namen zanikanja holokavsta je pogosto prav oživitev odkritega antisemitizma ter spodbujanje političnih ideologij in pogojev, ugodnih za pojav tega, kar antisemitizem zanika.

Izkrivljati dejstva o holokavstu med drugim pomeni:

- 1. prizadevati si upravičiti ali omalovaževati vpliv holokavsta ali njegovih ključnih prvin in akterjev, tudi sodelavcev in zaveznikov nacistične Nemčije;**
- 2. trditi, da je bilo žrtev holokavsta veliko manj, kot kažejo zanesljivi viri;**
- 3. skušati za genocid okriviti Jude same;**
- 4. holokavst prikazovati kot pozitiven zgodovinski dogodek. Takšne izjave ne pomenijo zanikanja holokavsta, so pa kot radikalna oblika antisemitizma z njim tesno povezane, saj lahko namigujejo, da med holokavstom ni bil dosežen njegov ključni cilj, tj. dokončna rešitev judovskega vprašanja;**
- 5. skušati zabrisati odgovornost za ustanavljanje koncentracijskih in uničevalnih taborišč.«**

²¹ Sklep Vlade Republike Slovenije št. 51100-15/2018/12, 20. december 2018.

²² Sklep o sprejetju pravno neobvezujoče delovne opredelitve zanikanja in izkrivljanja dejstev o holokavstu (št. dokumenta: 50102-11/2018/16), 13. februar 2020.

1.3 UKREPI

Področje dela	Ukrep	Pojasnilo ukrepa	Nosilec ukrepa
Organizacija koordinacije dela vsebinsko pristojnega medresorskega delovnega telesa	1. Vzpostavitev medresorske delovne skupine za spremljanje izvajanja strategije ter obravnavo izzivov glede boja proti antisemitizmu.	Za sistemsko obravnavo antisemitizma v Republiki Sloveniji je treba na ravni ministrstev oziroma ustreznih državnih organov vzpostaviti telo, ki bo spremljalo (enkrat letno) poročanje o izvajanju strategije, uresničevanje njenih ukrepov ter vodilo obravnavo izzivov pri njenem izvajanju.	MP Sodelujoči deležniki: pristojna ministrstva, judovske organizacije v Republiki Sloveniji, Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, Zagovornik načela enakosti, predstavnik in predstavnica Strateškega sveta Vlade Republike Slovenije za preprečevanje sovražnega govora
Zaznavanje in spremljanje pregona antisemitskih dejanj	2. Podaja predloga organom kazenskega pregona, da ministrstvu, pristojnemu za pripravo strategije, enkrat letno sporočijo informacijo o številu kazenskih ovadb ter kratko navedbo (fazo) izvedenih ukrepanj, kadar gre za kazniva dejanja iz 131. in 297. člena Kazenskega zakonika, oziroma drugih kazenskih ovadb za druga primerljiva kazniva dejanja z oznako SOV ²³ in je mogoče iz	S tem ukrepom bo Republika Slovenija enkrat letno natančneje seznanjena s pojavnostjo antisemitizma v okviru obravnav organov kazenskega pregona, da bodo pristojne institucije lažje načrtovale in oblikovale prihodnje strateške dokumente in konkretne ukrepe za boj proti antisemitizmu.	MP Sodelujoči: policija, Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije

²³ V skladu z odredbo generalnega državnega tožilca z dne 2. junija 2020 morajo biti spisi, v katerih se obravnavajo kazniva dejanja z elementom sovraštva, posebej označeni z okrajšavo SOV (okrajšava za sovraštvo).

	vsebine tako označene zadeve oceniti, da vsebuje elemente antisemitizma.		
Opolnomočenje in krepitev kompetenc ustreznih javnih uslužbencev in funkcionarjev za ustrezno odzivanje pri delu v primeru zaznave antisemitizma	3. Ozaveščanje in strokovno usposabljanje ustreznih javnih uslužbencev in funkcionarjev, ki pri delu (v skupnosti ali s posamezniki) lahko naletijo na antisemitizem, za njegovo prepoznavanje, ustrezno obravnavo oziroma učinkovito ukrepanje.	Antisemitizem je družbeni pojav (na primer družbenopolitični ali ideološki nazor oziroma del slednjega), ki bolj ali manj vidno vpliva na različna področja ²⁴ posameznikovega ravnanja oziroma delovanja. V skrajni obliki lahko vodi v radikalizacijo in nasilni ekstremizem. Ker gre za škodljiv družbeni pojav, nasproten temeljnim vrednotam slovenske družbe ²⁵ in temeljem slovenske državnosti, si morajo vsi deležniki v slovenski družbi prizadevati za ukrepanje proti temu pojavu oziroma njegovo odpravljanje. Za doseg tega je treba ozaveščati različne profile javnih uslužbencev (kot so izobraževalci, policisti, socialni delavci in podobno) in funkcionarjev, ki vsakodnevno delajo v skupnosti oziroma s posamezniki, ter jih usposobiti za ustrezno ukrepanje.	MNZ, MDDSZ (oziroma centri za socialno delo), MVI, Center za izobraževanje v pravosodju, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije Republike Slovenije
Opolnomočenje in krepitev kompetenc ustreznih zaposlenih v pravosodju pri obravnavi primerov, v katerih je prisoten antisemitizem²⁶	4. Ozaveščanje in strokovno usposabljanje zaposlenih v pravosodju, ki delajo z obsojenimi storilci kaznivih dejanj v sistemu izvrševanja kazenskih sankcij (prostostne in skupnostne sankcije), o antisemitizmu in metodah pomoči pri delu, resocializaciji in reintegraciji z ideologijami, ki vsebujejo premise antisemitizma radikaliziranih obsojenih storilcev kaznivih dejanj.	KZ-1 poleg kaznivih dejanj posebej obravnava tudi nagibe za storitev teh (49. člen). Posebni nagibi lahko izhajajo tudi iz idejno-življenjskih nazorov storilcev. Ti nazori splošno usmerjajo tudi njihova ravnanja in delovanje v družbi (in tako lahko prihaja, tudi če ne gre za kazniva dejanja, do medgeneracijskega prenosa socializacijskih vzorcev nestrpnosti). Obravnava nagibov storitve kaznivih dejanj je pomemben temelj obravnave obsojenih storilcev kaznivih dejanj. Ker so dialog, sprejemanje drugačnosti in pluralizem temelji razvoja in ohranjanja demokratične in napredne narave slovenske družbe, je treba (s ciljem krepitve učinkovitosti reintegracije in resocializacije obsojenih storilcev kaznivih dejanj) z ustreznimi praktičnimi znanji opolnomočiti vse	MP oziroma Center za izobraževanje v pravosodju, UPRO, URSIKS

²⁴ Na primer od prenosa socializacijskih in etičnih vrednostnih vzorcev v družini do odnosov na delovnem mestu in v šoli, socialnega vključevanja ter družbenopolitičnega aktivizma.

²⁵ Kot so pluralizem, sprejemanje drugačnosti, dialog in spoštovanje človekovih pravic.

²⁶ To je pri delu z osebami, ki so storile kazniva dejanja oziroma prekrške z elementi oziroma znaki antisemitizma.

		deležnike oziroma uslužbence, ki pri delu prihajajo v stik z obsojenimi storilci kaznivih dejanj, za katera je bil nagib narodnostna, rasna, verska, etnična pripadnost ali katera druga osebna okoliščina oškodovanca.	
Krepitev medkulturnih kompetenc migrantov	5. Ozaveščanje javnih uslužbencev, ki delajo s prosilci za mednarodno zaščito, z osebami, ki jim je priznana mednarodna zaščita, ter z osebami, ki jim je priznana začasna zaščita, o antisemitizmu ter okrepitev vključevanja vsebin za spodbujanje strpnosti (s poudarkom na odpravljanju in spreminjanju antisemitskih stališč) v njihovo delo z osebami iz teh ciljnih skupin.	Na spletni strani Evropske komisije so navedeni podatki, ²⁷ da 74 odstotkov prebivalcev Bližnjega vzhoda in severne Afrike, 34 odstotkov prebivalcev vzhodne Evrope in 23 odstotkov prebivalcev podsaharske Afrike goji antisemitska stališča. Ker v Republiki Sloveniji precejšen delež prosilcev in oseb s priznano mednarodno zaščito prihaja iz navedenih regij, je za njihovo učinkovitejše vključevanje v slovensko družbo nujno okrepiti poznavanje področja in praktična znanja javnih uslužbencev, ki delajo s prosilci za mednarodno zaščito, z osebami, ki jim je priznana mednarodna zaščita, ter z osebami, ki jim je priznana začasna zaščita, ter okrepiti obseg delavnic sprejemanja drugačnosti in odpravljanja oziroma spreminjanja antisemitskih predsodkov oziroma stališč.	Urad Vlade Republike Slovenije za oskrbo in integracijo migrantov

Ukrepe bo mogoče nadgrajevati, upoštevaje nove izzive in razpoložljive zmogljivosti deležnikov.

²⁷ Evropska komisija, Strategy on combating antisemitism and fostering Jewish life (2021-2030), dostopno na: About the EU strategy (europa.eu).

2 ZAŠČITA IN NEGOVANJE JUDOVSKÉ KULTURE

2.1 STANJE IN DOSEDANJE DEJAVNOSTI

Ker se v popisih prebivalstva od leta 2002 ni več mogoče opredeljevati glede etnične pripadnosti, tudi števila oseb, ki se opredeljujejo za Jude v Republiki Sloveniji, ni mogoče natančno določiti, vendar gre za etnično skupnost, ki je na ozemlju današnje Republike Slovenije zgodovinsko prisotna že vsaj od srednjega veka. Hkrati je judovska skupnost v Republiki Sloveniji ena tistih skupnosti, ki je bila v prejšnjem tisočletju – nazadnje in najbolj načrtno med drugo svetovno vojno – zaradi delovanja nacističnih oziroma fašističnih oblasti in kolaboracionistov skoraj popolnoma uničena zaradi načrtnega fizičnega preganjanja in iztrebljanja. V prizadevanjih ohraniti svoje snovno in nesnovno kulturno bogastvo, krepiti pluralizem in medkulturni dialog na svojem ozemlju si mora Republika Slovenija prizadevati zagotavljati razmere, ki bodo ustvarjale še ugodnejše okolje za kulturno delovanje lokalne judovske skupnosti, da se bodo njeni pripadniki in pripadnice pri izvajanju svojih kulturnih dogodkov, ohranjanju običajev in obiskovanju verskih obredov počutili varno. Raziskava Eurobarometra glede zaznavanja antisemitizma iz leta 2018 je pokazala,²⁸ da v Sloveniji 74 odstotkov vprašanih meni, da so dovolj dobro seznanjeni z zgodovino, kulturo in običaji Judov. V prizadevanjih za izboljšanje prepoznavnosti in opaznosti judovske kulture v Sloveniji tudi kot načina odpravljanja antisemitskih predsodkov je treba v slovenski družbi krepiti ozaveščenost o lokalni judovski kulturi,²⁹ zgodovini in običajih judovske skupnosti.

Na področju ohranjanja judovske kulture delujejo nekatere nevladne organizacije in država. Republika Slovenija in lokalne skupnosti skrbijo za judovska pokopališča in sinagoge, ki so vpisani v register nepremične kulturne dediščine in sestavljajo ohranjeno kulturno dediščino Judov na Slovenskem. To so sinagoga Maribor,³⁰ judovska pokopališča v Dolgi vasi pri Lendavi, v Murski Soboti, Ljubljani in Rožni Dolini pri Novi Gorici, židovska četrt v Mariboru in sinagoga v Lendavi.³¹ Na ravni pristojnih organov poteka kontinuirano komuniciranje s predstavniki judovskih skupnosti v Republiki Sloveniji na temo obravnave odprtih vprašanj, ki se nanašajo na udeležanje pravice do verske svobode ter kulturno-verskih običajev.

2.2 PRAVNE PODLAGE

Judovska skupnost v Republiki Sloveniji ne spada med narodne skupnosti, ki so jim z Ustavo Republike Slovenije priznane posebne pravice. **Ustava Republike Slovenije** poleg pravic do osebnega dostojanstva in varnosti, opredeljenih v njenem 34. členu, pripadnikom in pripadnicam judovske skupnosti kot vsem ljudem na ozemlju Republike Slovenije zagotavlja še svobodo izražanja (39. člen), svobodo vesti, ki vključuje tudi svobodno izpovedovanje vere v osebnem in javnem življenju (41. člen), in pravico do mirnega zbiranja in združevanja (42. člen). Zagotavlja jim tudi svobodo znanstvenega in umetniškega ustvarjanja (59. člen), pravico do svobodnega izražanja pripadnosti »svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo« (61. člen), ter pravico, da »da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon« (62. člen).

²⁸ European Union, Eurobarometer, *Perceptions of Antisemitism – Factsheets* (2018), dostopno na: Perception of Antisemitism, januar 2019. Eurobarometer survey (europa.eu).

²⁹ Tudi s seznanjanjem prebivalcev Republike Slovenije s 3. septembrom, evropskim dnevom judovske kulture.

³⁰ Kulturni spomenik državnega pomena.

³¹ Kulturni spomeniki lokalnega pomena.

V 2. členu **Zakona o verski svobodi (ZVS)**³² je določeno, da je »verska svoboda v zasebnem in javnem življenju nedotakljiva in zagotovljena«, da njeno nemoteno uresničevanje zagotavlja država in da »nihče ne sme biti prisiljen, da postane ali ostane član cerkve ali druge verske skupnosti ali da se udeležuje oziroma ne udeležuje bogoslužja, verskih obredov in drugih oblik izražanja vere«.

V 3. členu **Zakona o verski svobodi (ZVS)** so prepovedani »vsakršno spodbujanje k verski diskriminaciji, razpihovanje verskega sovraštva in nestrpnosti«, kot tudi »neposredna in posredna diskriminacija zaradi verskega prepričanja, izražanja ali uresničevanja tega prepričanja«.

V 26. členu **Zakona o verski svobodi (ZVS)** je verskim skupnostim, kakršna je tudi judovska skupnost, dana pravica »graditi in vzdrževati prostore in stavbe za bogoslužje, druge verske obrede ter za druga zbiranja« in pravica do prostega dostopa do njih.

V petem odstavku 27. člena **Zakona o verski svobodi (ZVS)** je upoštevano grozodejstvo genocidnega holokavsta in je dana posebna pravica zgodovinskim in manjšim verskim skupnostim, da dobijo finančno pomoč za enega uslužbenca.³³

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK)³⁴ v prvem odstavku 65. člena določa, da država »/.../ financira tiste javne kulturne programe drugih izvajalcev ter podpira kulturne projekte, ki /.../ so zaradi vodilne vloge na posameznem področju oziroma posebnega pomena za celovitost slovenskega kulturnega prostora pomembni za vso Slovenijo«, in v drugem odstavku navedenega člena dodaja: »Poleg javnih kulturnih programov in kulturnih projektov iz prejšnjega odstavka država financira tudi tiste, ki so posebej namenjeni: /.../ kulturni integraciji manjšinskih skupnosti in priseljencev /.../«

Pravilnik o izvedbi javnega poziva in javnega razpisa za izbiro kulturnih programov in kulturnih projektov (Uradni list RS, št. 43/10 in 62/16).³⁵

---

³² Uradni list RS, št. 14/07, 46/10 – odl. US, 40/12 – ZUJF in 100/13.

³³ To zakonsko rešitev je z vidika usklajenosti z Ustavo Republike Slovenije presodilo Ustavno sodišče Republike Slovenije leta 2010 in v 208. točki odločbe (odločba US št. U-I-92/07, 15. april 2010; objava: Uradni list RS, št. 46/10 in Odl. US XIX, 4) odločilo, da je grozovitost genocidnega holokavsta judovsko populacijo tudi v Sloveniji globoko in usodno prizadela, zato je zakonodajalec lahko glede tega ekstremnega zločina zoper človeštvo in njegovih posledic sklenil, da obstaja razlikovalni razlog, ki judovski skupnosti pri potegovanju za finančno pomoč za enega uslužbenca spregleduje pogoj števila vernikov.

³⁴ Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – ZDeb in 105/22 – ZZNŠPP.

³⁵ Uradni list RS, št. 43/10 in 62/16.

2.3 UKREPI

Področje dela	Ukrep	Pojasnilo ukrepa	Nosilec ukrepa
Dialog in sodelovanje pristojnih organov z lokalno judovsko skupnostjo pri obravnavi konkretnih varnostnih vprašanj oziroma tveganj	1. Okrepitev dialoga z judovskimi skupnostmi v Sloveniji ter s policijo pri oceni varnostnih tveganj in potreb po okrepljenem varovanju med judovskimi kulturnimi prireditvami.	Pomemben dejavnik, ki omogoča ohranjanje in razvoj kulturnega življenja manjšinskih skupnosti, kakršna je judovska skupnost v Republiki Sloveniji, je občutek varnosti. S tem ukrepom (katerega namen so predvsem okrepitev sodelovanja ter skupno ocenjevanje varnostnih razmer in varnostnih tveganj oziroma dogovori za njihovo zmanjšanje) se pripadnicam in pripadnikom judovske skupnosti v Sloveniji zagotovi ustrežnejše okolje za ohranjanje svojih tradicij, običajev in kulturnega življenja.	MNZ in policija
Zagotavljanje ugodnih razmer za razvoj in ohranjanje judovske kulturne dejavnosti	2. Podpora kulturni dejavnosti judovskih organizacij v Sloveniji, tudi z ustvarjanjem spodbudnejših pogojev za prijave na razpise s področja kulture.	Z javnimi razpisi, namenjenimi sofinanciranju kulturne dejavnosti, se spodbuja kulturno vključevanje pripadnikov manjšinskih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji (med katere spadajo tudi pripadniki judovske skupnosti), ki izraža posebno pospeševanje ustavne pravice iz 61. člena Ustave Republike Slovenije.	MK, Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti

Ukrepe bo mogoče nadgrajevati, upoštevaje nove izzive in razpoložljive zmogljivosti deležnikov.

3 IZOBRAŽEVANJE, RAZISKAVE IN SPOMIN

3.1 STANJE IN DOSEDANJE DEJAVNOSTI

Preganjanje Judov in njihove kulture (običajev in vere) ter načina življenja skozi stoletja, ki je svoj vrhunec doseglo s holokavstom, je pustilo neizbrisen vpliv na zgodovino Evrope. Navkljub vsemu slabemu, kar se je v Evropi zgodilo zaradi preganjanja Judov, si Evropa ne sme dovoliti pozabe ali izkrivljanja takih zgodovinskih dogodkov, temveč mora ohranjati spomin nanje zato, da prenese na prihodnje generacije svojih prebivalcev spomin in opomin na to, kar se v Evropi ne sme več zgoditi, in na tisto, kar je pripeljalo do tragičnih dogodkov. V drugi svetovni vojni je bil tudi slovenski narod zaradi svojega slovanskega izvora in naselitve na ozemlju, ki naj bi bilo življenjski prostor, namenjen izključno Nemcem v tretjem rajhu, obsojen na iztrebljenje. Številni prebivalci slovenskih ozemelj so bili med vojno odpeljani v nacistična in fašistična koncentracijska delovna in uničevalna taborišča, kjer so usodo delili z Judi, Romi, pripadniki drugih narodov in verskih ločin, obsojenimi na uničenje. **Tisti, ki so preživel in dočakali osvoboditev, so svoje izkušnje prinesli domov in jih delili v domačih okoljih, zato spomin na koncentracijska taborišča in zločine, ki so se dogajali v njih, ostaja v slovenski zavesti.**

Skozi celotno zgodovino samostojne slovenske države se v slovenski družbi ohranja spomin na travmatične izkušnje (nacistično-fašistične poboje, izgone, interniranje ter pošiljanje prebivalcev Slovenije v koncentracijska taborišča) iz druge svetovne vojne, ki so pustile neizbrisne sledove na slovenski družbi in se zapisale v njen zgodovinski spomin. **V Republiki Sloveniji si je treba prizadevati za ohranitev spomina in širjenje oziroma popularizacijo znanja in vedenja o pomenu posledic nacizma, o holokavstu, koncentracijskih in uničevalnih taboriščih.**

Leta 2008 je Republika Slovenija razglasila 27. januar, ki je mednarodni dan spomina na žrtve holokavsta, za dan spomina na holokavst. Ob njegovem zaznamovanju vsako leto v sodelovanju z judovsko skupnostjo, organizacijami taboriščnic in taboriščnikov, lokalnimi skupnostmi, pristojnimi ministrstvi in slovensko delegacijo pri IHRA potekajo številni kulturni dogodki in izobraževalne dejavnosti. Vsako leto v januarju Zavod Republike Slovenije za šolstvo (v nadaljnjem besedilu: ZRSS) učitelje spodbuja k zaznamovanju dneva spomina na žrtve holokavsta. Podobno vsako leto v januarju pod vodstvom sinagoge Maribor – Centra judovske kulture od leta 2010 v krajih po Sloveniji v okviru projekta Šoa – spominjamo se³⁶ potekajo številne ozaveševalne, izobraževalne in spominske prireditve. Poleg Judovskega kulturnega centra Ljubljana – Mini teater in Centra judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor na prireditvah sodelujejo tudi številne muzejske, znanstvenoraziskovalne, visokošolske in druge ustanove ter tudi osnovne in srednje šole. Dogodki potekajo po različnih krajih in mestih po državi.

Leta 2010 je ZRSS skoraj celotno številko revije Zgodovina v šoli namenil holokavstu in predlogom učiteljem, kako naj to področje obravnavajo. Leta 2013 je MZZ v sodelovanju z nekdanjim Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: MIZŠ), ZRSS ter skupino priznanih akademikov in raziskovalcev s področja holokavsta izvedlo državni projekt ozaveščanja o holokavstu. Projekt je v prvi fazi vključeval raziskavo o poznavanju holokavsta med slovenskimi šolarji. Na podlagi ugotovitev projekta je bila pripravljena knjižica Neznane sledi: judovstvo, antisemitizem in holokavst v slovenski zgodovini, ki je izšla novembra 2013 v 3500 izvodih in je bila poslana vsem slovenskim osnovnim in srednjim šolam ter javnim knjižnicam.³⁷ Namenjena je mladini in drugi zainteresirani javnosti; osredinja pa se na

³⁶ Januarja 2022 je bilo v okviru tradicionalnega letnega programa Šoa – spominjamo se 2022 izvedenih 150 komemorativnih, izobraževalnih in kulturnih dogodkov o holokavstu. Dogodke so organizirale partnerske organizacije v različnih krajih po Sloveniji. Sodelovale so tudi številne šole in nacionalna televizija.

³⁷ Elektronska različica dokumenta je dostopna na: Neznane_sledi.pdf (gov.si).

predstavitev holokavsta nad Judi, ki so bili deportirani s takratnega okupiranega slovenskega ozemlja.

Od leta 2015 9. decembra zaznamujemo mednarodni dan spomina na dostojanstvo žrtev genocida ter preprečevanja tega zločina. Ob mednarodnem dneva spomina na žrtve holokavsta potekajo razni dogodki v okviru projekta Šoa – spominjamo se, na primer spominske razstave in obeležja v zvezi s holokavstom, namenjeni pieteti do večinoma civilnih žrtev, spominu nanje in ozaveščanju, da se takšni dogodki ne smejo nikoli več ponoviti. Od leta 2012 v Sloveniji poteka projekt *Stolpersteine – Spotikavci*.³⁸ Sinagoga Maribor z različnimi partnerji tradicionalno pripravlja znanstvene simpozije in znanstvene publikacije o žrtvah kot tudi zgodovini slovenskih Judov in genocidu nad Romi – porajmosu. Predsednik Republike Slovenije se je leta 2020 skupaj s preživelimi internirankami udeležil mednarodnih dogodkov zaznamovanja 75. obletnice osvoboditve koncentracijskega taborišča Auschwitz-Birkenau ter komemoracij v Jad Vašemu v Izraelu.

Na področju dejavnosti raziskovanja holokavsta je MZZ več let podpiralo izdajo publikacij Sinagoge Maribor, ki osvetljujejo zgodovinska dejstva (na primer Slovenski Judje: zgodovina in holokavst³⁹ oziroma znanstveni zbornik Porajmos – zamolčani genocid nad Romi⁴⁰). V okviru izvajanja projekta Slovenske akademije znanosti in umetnosti Zadnji pričevalci je MZZ leta 2016 podprlo vzpostavitev spletnega mesta Varuhi žlice, pri čemer je bila izdana tudi knjiga⁴¹ in pripravljena razstava, ki je gostovala po Sloveniji in tujini. V organizaciji ZRSS in Jad Vašema v Jeruzalemu je bilo v času od 26. do 30. maja 2018 organizirano četrto usposabljanje dodatnih 21 slovenskih učiteljev zgodovine o holokavstu.⁴² Izkušnje kažejo, da se je poučevanje o holokavstu v povezavi z učenjem o človekovih pravicah prav pri učiteljih, ki so bili v Jad Vašemu, močno okrepilo in da poteka kakovostno in stalno. Oktobra 2021 je potekalo prvo virtualno usposabljanje slovenskih učiteljev (40 udeležencev) s podobnim programom, kot ga imajo usposabljanja v živo. Predstavljeno je bilo novo orodje Jad Vašema – velika in poglobljena razstava o holokavstu, ki je bila s pomočjo slovenskih udeležencev s prejšnjih usposabljanj prevedena v slovenski jezik. Vsako leto od leta 2018 ZRSS v sodelovanju z Mémorial de la Shoah iz Pariza organizira vsaj en mednarodni tristranski seminar Holokavst kot izhodišče za učitelje iz Slovenije, Hrvaške in Italije.⁴³ Na seminarjih se sodelujoči učitelji seznanjajo z uporabnimi znanji in metodami pri obravnavi občutljivih tem, kot je holokavst. Od leta 2019 slovenske šole sodelujejo v mednarodnem projektu Crocus, ki se osredotoča na ohranjanje spomina na otroške žrtve holokavsta.⁴⁴ V projektu se vsako leto povečuje število tako sodelujočih slovenskih osnovnih in srednjih šol kot tudi udeležencev, doslej je v njem sodelovalo že približno 3000 učencev in dijakov iz 109 osnovnih in srednjih šol. V letu 2020 so bila v slovenščino prevedena Priporočila za poučevanje in učenje o holokavstu (priporočila IHRA), ki jih ZRSS in Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: MVI) uporabljata pri usposabljanju osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev na tem področju.⁴⁵ Zaradi prizadevnosti in delovanja organizacij za ohranjanje spomina na holokavst, podpore države takim dogodkom in njihovi medijski pokritosti je opazno povečanje števila dogodkov s to temo kot tudi števila udeležencev iz srednjih in osnovnih šol na takih tematskih dogodkih. Od leta 2012 slovenski učitelji sodelujejo tudi pri izobraževanjih z nevladno organizacijo Centropa z Dunaja, ki organizira vikend seminarje

³⁸ Spotikavci so večletni projekt spominjanja na žrtve nacionalsocializma, umetniško delo s ciljem ohranjanja individualnega in kolektivnega spomina. Spotikavci so spominske medeninaste plošče, vgrajene v pločnike pred hišami, v katerih so nekoč živele žrtve nacionalsocializma, med njimi tudi pripadniki judovske skupnosti (op. I. Š.). V Sloveniji so bili od leta 2012 spotikavci postavljeni v Mariboru, Murski Soboti, Lendavi, Ljubljani in Šalovcih.

³⁹ Izdani v letih 2013, 2015, 2016, 2017 in 2020.

⁴⁰ Izdan leta 2016.

⁴¹ ZRC SAZU, Guardians of the Spoon | ZRC SAZU (zrc-sazu.si).

⁴² V letu 2023 je na usposabljanje o izobraževanju o holokavstu v Jad Vašem, ki je potekalo med 26. aprilom in 3. majem, odšla nova skupina učiteljev iz Republike Slovenije.

⁴³ Tristranski seminar v organizaciji Mémorial de la Shoah je bil marca 2023 v Trstu.

⁴⁴ Gre za projekt, ki ga vodi Republika Irska in financira EU in v katerem otroci v različnih državah sadijo rumene žafrane v spomin na 1,5 milijona judovskih otrok, ki so preminuli v holokavstu, in se na ta način spominjajo otroških žrtev holokavsta.

⁴⁵ ZRSS, dostopno na: 2020-06-18-smernice-za-poucevanje-o-holokavstu.pdf (zrss.si).

za učitelje iz vsake države na področju zahodnega Balkana in Slovenije za preučevanje dobrih pedagoških praks o judovskih družinah in njihovem življenju na tem območju v 20. stoletju.

V muzejskem spominskem kompleksu Auschwitz-Birkenau na Poljskem, v katerega je bilo po zbranih podatkih odpeljanih 2324 Slovencev in Slovenk ter Judov in Romov s takratnega slovenskega ozemlja, je tudi tako imenovani jugoslovanski paviljon, namenjen spominjanju na trpljenje jetnikov z ozemlja celotne nekdanje Jugoslavije. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: MK) je zagotovilo delež sredstev za plačilo obnove paviljona in postavitve skupne razstave v spomin na trpljenje taboriščnikov in na žrtve v Auschwitz-Birkenau z ozemlja Republike Slovenije.

3.2 PRAVNE PODLAGE

Med cilji vzgoje in izobraževanja **Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)** v 2. členu določa⁴⁶ »zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, rasno, etnično in narodno pripadnost /.../« ter »vzgojanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje tudi globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, /.../, do drugih ljudi, do svoje in drugih kultur /.../«.

V 2.a členu **Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)** so prepovedani »telesno kaznovanje otrok in vsakršna druga oblika nasilja nad in med otroki in neenakopravna obravnava, ki bi temeljila na spolu, spolni usmerjenosti, socialnem in kulturnem poreklu, veroizpovedi, rasni, etnični in narodni pripadnosti ter posebnosti v telesnem in duševnem razvoju«.

Na področju visokošolskega izobraževanja prvi odstavek 7.b člena **Zakona o visokem šolstvu (ZVis)** določa,⁴⁷ da ima vsak študent »pravico do varnega študijskega okolja z ničelno toleranco do spolnega in drugega nadlegovanja ter trpinčenja«. Drugi odstavek navedenega člena prepoveduje »spolno in drugo nadlegovanje«, pri čemer kot drugo nadlegovanje opredeljuje »vsako neželjeno vedenje, povezano s katero koli osebno okoliščino, z učinkom ali namenom prizadeti dostojanstvo osebe ali ustvariti zastraševalno, sovražno, ponižujoče, sramotilno ali žaljivo okolje«.

Glede varstva dediščine prvi odstavek 2. člena **Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1)** določa:⁴⁸ »Javna korist varstva dediščine se določa v skladu s kulturnim, vzgojnim, razvojnim, simbolnim in identifikacijskim pomenom dediščine za državo, pokrajine in občine.« Drugi odstavek navedenega člena določa, da javna korist varstva dediščine obsega »/.../ identificiranje dediščine, njenih vrednot in vrednosti, njeno dokumentiranje, preučevanje in interpretiranje, ohranitev dediščine in preprečevanje škodljivih vplivov nanjo, omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur /.../, predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah, vključevanje vedenja o dediščini v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje, celostno ohranjanje dediščine, spodbujanje kulturne raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in njenih interpretacij /.../«.

⁴⁶ Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22 in 158/22 – ZDoh-2AA.

⁴⁷ Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17, 175/20 – ZIUOPDVE, 57/21 – odl. US, 54/22 – ZUPŠ-1 in 100/22 – ZSZUN.

⁴⁸ Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg.

3.3 UKREPI

Področje dela	Ukrep	Pojasnilo ukrepa	Nosilec ukrepa
Izobraževanje učiteljev za prenos znanja o holokavstu šolarjem in dijakom	1. Letna izvedba izobraževanj osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev o uporabnih znanjih, praktičnih orodjih in vsebinah za izvedbo kakovostnih predavanj o holokavstu in spominu nanj.	<p>Osnovnošolski in srednješolski učitelji so med pomembnejšimi dejavniki sekundarne socializacije mladih. So tudi medij za prenos informacij in znanj, s čimer vplivajo na izgradnjo moralno-etičnega sistema vrednot prihodnjih nosilcev družbenega, političnega, kulturnega in ekonomskega razvoja slovenske družbe. Ker je tudi za slovensko družbo holokavst travmatična zgodovinska izkušnja, ki se ne sme ponoviti, je nujno, da se učiteljem kot prenašalcem znanja v zvezi s holokavstom omogoči vključitev v strokovna tematska izobraževanja, seznanitev s področnimi vsebinskimi dobrimi praksami in dostop do najsodobnejših izobraževalnih gradiv s tega področja oziroma orodij.</p>	ZRSŠ in MVI
Proučevanje in ozaveščanje	2. Povezovanje kulturnih, akademskih in izobraževalnih institucij za vrednotenje, predstavitev in komunikacijo judovske dediščine.	<p>Za natančno poznavanje lokalne judovske kulturne dediščine je pomembno njeno vrednotenje, ki je podlaga za oblikovanje celovitega in strokovnega pogleda ter vodilo za ozaveščanje slovenske družbe v zvezi z njo. V ta sklop spadajo tudi mednarodno sodelovanje in programi (na primer kulturna pot evropske judovske dediščine).</p>	MK, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije Republike Slovenije

Ukrepe bo mogoče nadgrajevati, upošteva je nove izzive in razpoložljive zmogljivosti deležnikov.

4 VIRI

Primarni viri

1. Council of the European Union, *Council Declaration on the fight against antisemitism and the development of a common security approach to better protect Jewish communities and institutions in Europe – Council conclusion (6 December 2018)*, dostopno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15213-2018-INIT/en/pdf> (3. april 2022).
2. Council of the European Union, *Council Declaration on mainstreaming the fight against antisemitism across policy areas (2 December 2020)*, dostopno na: <https://www.consilium.europa.eu/media/47065/st13637-en20.pdf> (3. april 2022).
3. Council of the European Union, *Conclusions on combating racism and antisemitism (2 March 2022)*, dostopno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6406-2022-REV-1/en/pdf>. (3. april 2022).
4. European Union, Eurobarometer, *Perceptions of Antisemitism – Factsheets* (2018), dostopno na: Perception of Antisemitism – januar 2019, Eurobarometer survey (europa.eu) (16. december 2022).
5. Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21 in 105/22 – ZZNŠPP), (17. maj 2022).
6. Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve Republike Slovenije, *Okvir za prepoznavanje GROZODEJSTEV – Priročnik za preprečevanje*, dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/OZN/f23efdb4c8/Okvir_z_a_prepoznavanje_grozodejstev.pdf (4. april 2023).
7. Pravilnik o izvedbi javnega poziva in javnega razpisa za izbiro kulturnih programov in kulturnih projektov (Uradni list RS, št. 43/10 in 62/16).
8. Republika Slovenija, *Dr. Švarc Pipan slavnostna govornica ob svetovnem dnevu spomina na žrtve holokavsta*, dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2023-01-22-dr-svarc-pipan-slavnostna-govornica-ob-svetovnem-dnevu-spomina-na-zrtve-holokavsta/> (4. april 2023).
9. Republika Slovenija, *Mednarodni dan spomina na žrtve holokavsta*, dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2023-01-27-mednarodni-dan-spomina-na-zrtve-holokavsta/> (4. april 2023).
10. Republika Slovenija, *Priporočila za preprečevanje sovražnega govora*, dostopno na: https://www.gov.si/assets/vlada/Fotografije/PV-Golob/07-2023/brosura_priporocila-za-preprecevanje-sovraznega-govora.pdf (7. september 2023).
11. *Sklep Vlade Republike Slovenije o sprejemu pravno neobvezujoče delovne definicije zanikanja in izkrivljanja dejstev o holokavstu št. 50102-11/2018/16 z dne 13. februarja 2020.*
12. *Sklep Vlade Republike Slovenije št. 51100-15/2018/12 z dne 20. decembra 2018.*
13. The European Commission against Racism and Intolerance, ECRI General Policy Recommendation NO. 9 (Revised) on Preventing and Combating Antisemitism (1 July 2021), dostopno na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-9-revised-on-preventing-and-comb/1680a5db33> (26. januar 2023).
14. United Nations, *Treaty Collection*, dostopno na: https://web.archive.org/web/20121020233944/http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&lang=en (3. april 2023).
15. U. S. Department of State, *The Summit for Democracy – Written Commitments*, dostopno na: SLOVENIA – Summit for Democracy – Written Statement (26. januar 2023).
16. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a) (17. maj 2022).
17. Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah (Uradni list RS, št. 87/11, 84/15 in 204/21) (15. februar 2023).

18. Zakon o medijih (Uradni list RS, št. 110/06 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08 – ZPOmK-1, 77/10 – ZSFCJA, 90/10 – odl. US, 87/11 – ZAvMS, 47/12, 47/15 – ZZSDT, 22/16, 39/16, 45/19 – odl. US, 67/19 – odl. US in 82/21) (17. januar 2023).
19. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22 in 158/22 – ZDoh-2AA) (15. februar 2023).
20. Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – ZDeb in 105/22 – ZZNŠPP) (21. februar 2023).
21. Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg.) (21. februar 2023).
22. Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg) (21. februar 2023).
23. Zakon o verski svobodi (Uradni list RS, št. 14/07, 46/10 – odl. US, 40/12 – ZUJF in (16. december 2022).

Sekundarni viri

1. European Commission, *Strategy on combating antisemitism and fostering Jewish life (2021-2030)*, dostopno na: About the EU strategy (europa.eu) (15. december 2022).
2. European Union Agency for Fundamental Rights, *Antisemitism – Overview of antisemitic incidents recorded in the European Union 2011-2021*, dostopno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/antisemitism-overview-2011-2021> (28. februar 2023).
3. Safya Khan-Ruf, *The European Far Right and the Covid-19 Pandemic, v: State of Hate – Far Right Extremism in Europe 2021*, Antonio Amadeu Foundation (2021), dostopno na: ESOH-LOCKED-FINAL.pdf (belltower.news) (15. 12. 2022).
4. United Nations, General Assembly, 69/323. *International Day of Commemoration and Dignity of the Victims of the Crime of Genocide and of the Prevention of This Crime*, dostopno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/278/49/PDF/N1527849.pdf?OpenElement> (4. april 2023).